

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Evidenčné číslo: 105002/B/2020/36109009332690180

KONCEPCIA VESTFÁLSKEJ SUVERENITY V TEÓRIÍ
MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Bakalárska práca

2020

Kristína Csölleiová

EKONOMICKÁ UNIVERZITA V BRATISLAVE
FAKULTA MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

KONCEPCIA VESTFÁLSKEJ SUVERENITY V TEÓRIÍ
MEDZINÁRODNÝCH VZŤAHOV

Bakalárska práca

Študijný program: Medzinárodné ekonomické vzťahy

Študijný odbor: Medzinárodné ekonomické vzťahy

Školiace pracovisko: Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie

Vedúci záverečnej práce: Mgr. František Škvrnda, PhD.

Čestné vyhlásenie

Čestne vyhlasujem, že záverečnú prácu som vypracovala samostatne a uviedla som všetku použitú literatúru.

Dátum:

.....

Kristína Csölleiová

Pod'akovanie

Chcela by som sa touto cestou pod'akovať vedúcemu práce, Mgr. František Škvrnda, PhD.
za jeho odborné vedenie, rady a usmernenia pri písaní bakalárskej práce.

ABSTRAKT

CSÓLLEIOVÁ, Kristína: Koncepcia vestfálskej suverenity v teórii medzinárodných vzťahov. – Ekonomická univerzita v Bratislave. Fakulta medzinárodných vzťahov; Katedra medzinárodných ekonomických vzťahov a hospodárskej diplomacie. – Vedúci záverečnej práce: Mgr. František Škvrnda, PhD. – Bratislava: FMV EU, 2020, 31s.

Hlavný cieľ bakalárskej práce je vymedziť základné atribúty vestfálskeho medzinárodného systému z hľadiska histórie a teórie. Práca je zložená z troch kapitol. Prvá kapitola sa zameriava na historický aspekt vestfálskeho systému. Venuje sa priebehu tridsaťročnej vojny, popisuje príčiny jej vypuknutia, aktérov a podmienky vedúce k podpísaniu vestfálskeho mieru. Druhá kapitola práce sa zaoberá koncepciou moderného vestfálskeho medzinárodného systému a štátnej suverenity. Táto kapitola je rozdelená na tri časti. V prvej časti je načrtnuté realistické poňatie vestfálskeho systému podľa diela Hansa Morgenthaua. V druhej časti je charakterizovaný postoj neorealizmu Kennetha Waltza. Tretia časť pojednáva o úvahách predstaviteľa racionalizmu, Hedleyho Bulla. Tretia kapitola popisuje metódy práce. Záver práce hodnotí vestfálsky systém suverénnych štátov z historicko-systematického hľadiska. Porovnáva tri teoretické prístupy k danej problematike a snaží sa zdefinovať ich spoločné a rozdielne znaky.

Kľúčové slová:

Vestfálsky medzinárodný systém, tridsaťročná vojna, vestfálsky mier, usporiadanie štátov, suverenita.

ABSTRACT

CSÖLLEIOVÁ, Kristína: The Conception of Westphalian Sovereignty in the Theory of International Relations. – University of Economics of Bratislava. Faculty of International Relations; Department of International Economic Relations and Economic Diplomacy. – Supervisor: Mgr. František Škvrnda, PhD. – Bratislava: FMV EU, 2020, 31p.

The main aim of the bachelor thesis is to outline basic features of the Westphalian international system in terms of history and theory. The work consists of three chapters. The first chapter focuses on the historical aspect of the Westphalian system. It deals with the course of the Thirty Years' War, describes its causes, participants and circumstances leading to the signing of the peace of Westphalia. Second chapter deals with the conception of modern Westphalian international system and state sovereignty. It is divided into three parts. The first part outlines Hans Morgenthau's realistic notion of Westphalian system. The second part characterizes neorealist view of Kenneth Waltz. Third part deals with the ideas of rationalist Hedley Bull. Third chapter describes methods used in the thesis. In the conclusion, a evaluation of Westphalian international system of sovereign states is proposed from historical and systematical point of view. Three theoretical approaches to this problematic are compared, with attention to define its similarities and disimilarities.

Keywords: Westphalian international system, Thirty Years' War, the Peace of Westphalia, international order of states, sovereignty.

Obsah

Úvod	9
1. Tridsaťročná vojna – história a všeobecná charakteristika konfliktu.....	11
1. 1. Stručná charakteristika príčin vedúcich ku konfliktu	11
1. 2. Priebeh konfliktu a hlavní aktéri	13
1. 3. Posledná fáza konfliktu a uzavretie mieru	15
1. 4. Tridsaťročná vojna z hľadiska teórie medzinárodných vzťahov.....	17
2. Vestfálsky systém v medzinárodnom vzťahoch.....	19
2.1. Vestfálsky systém podľa H. J. Morgenthaua	19
2.1.1. Model priamej opozície a model súťaže	21
2.2. Vestfálsky systém podľa K. N. Waltza.....	24
2.2.1. Medzinárodný systém podľa princípu usporiadania	24
2.2.2. Porovnanie anarchického a hierarchického systému	26
2.3. Vestfálsky systém podľa H. Bulla	28
2.3.1. Koncept rovnováhy moci	30
3. Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania	32
Záver.....	33
Zoznam použitej literatúry.....	36

Úvod

Táto záverečná práca je venovaná téme z oblasti teórie medzinárodných vzťahov, vestfálskemu medzinárodnému systému. Vestfálsky systém a naňho nadväzujúca koncepcia štátnej suverenity patria medzi najdôležitejšie koncepcie súčasných medzinárodných vzťahov. Odkazujú na veľmi širokú a rozsiahlu problematiku medzinárodného systému, ktorá je predmetom diskusie a výskumu pre mnohých odborníkov po celom svete.

V mojej bakalárskej práci som sa preto rozhodla podať základný náčrt tejto témy, aj z historického aj z teoretického hľadiska. Prvú kapitolu práce venujem historickému výkladu udalostí v tridsaťročnej vojne (1618 – 1648), ktorá mala nesmierny vplyv na formovanie moderných medzinárodných vzťahov v Európe. Pokúsila som sa v nej stručne popísať priebeh tridsaťročnej vojny a priblížiť niekoľko jej najdôležitejších momentov, hlavných aktérov konfliktu, náboženské príčiny konfliktu a vývoj bojov, ktoré nakoniec vyústili do podpisu mierovej zmluvy medzi znepriatelenými stranami vo Vestfálsku. V tejto kapitole kladiem dôraz hlavne na zahraničnú politiku Svätej ríše rímskej a habsburgovcov, Francúzska, Talianska a severských krajín Dánska a Švédska. Z náboženských príčin stručne spomeniem tiež problém protestantských štátov a Katolíckej ligy. V opise udalostí a najdôležitejších momentov postupujem chronologicky, od vypuknutia konfliktu až po jeho oficiálne ukončenie.

V druhej kapitole práce prechádzam od historického popisu tridsaťročnej vojny k hlavným teóriám súčasných medzinárodných vzťahov, ktoré definujú vestfálsky systém a popisujú jeho hlavné charakteristiky. Venujem sa vymedzeniu hlavných pojmov vestfálskeho medzinárodného systému. V teórii medzinárodných vzťahoch je uzavretie vestfálskeho mieru považované za začiatok novej historickej epochy, novej zahraničnej politiky európskych krajín, ktoré budú definované odlišnou koncepciou „štátu“, ako tomu bolo v stredoveku alebo v staroveku. Základnými pojmami, ktorými toto nové usporiadanie medzinárodného systému štátov opisujú odborníci v moderných teóriách, sa stali „suverenita“ (štátna, územná), „štátny záujem“, „deľba moci“, „štruktúra“, „jednotka“, „hegemón“, „impérium“ a pod. Tieto základné teoretické pojmy sa pokúsím priblížiť cez prizmu troch vplyvných a rozšírených teórií medzinárodných vzťahov, ktorými sú realizmus, neorealizmus a racionalizmus (Londýnska historická škola). Z týchto

prúdov som si vybrala vždy jedno hlavné dielo od najvýznamnejšieho autora, ktorého myšlienky som sa snažila spracovať. Pomocou ich úvah som sa pokúsila načrtnúť teoretické východiská celej problematiky. Z realizmu to bol Hans Morgenthau a jeho seminálna práca *Politics Among Nations* (1949), z neorealizmu Kenneth Waltz s prácou *Theory of international politics* (1979), z racionalizmu Hedley Bull a jeho kniha *Anarchical Society* (1977).

Okrem dvoch vyššie uvedených kapitol predkladaná záverečná práca obsahuje aj metodologickú časť, v ktorej definujem metódy a postupy, ktorými som pri jej koncipovaní postupovala. Záver práce obsahuje zhrnutie obsahu a porovnanie troch teoretických prístupov z druhej kapitoly práce. Pokúsila som sa v ňom vyjadriť aj vlastný pohľad na túto zložitú a podľa mňa miestami ťažko zrozumiteľnú problematiku. Hlavnou otázkou, ktorá podľa mňa vyvoláva problémy, je koncepcia národného štátu ako suverénneho aktéra v medzinárodných vzťahoch, ktorý nie je nadradený žiadnej vyššej autorite. V súčasných debatách sa často hovorí o „postvestfálskom systéme“ ako dôsledku prehlbujúcej sa globalizácie ekonomických aj politických medzinárodných vzťahov. Toto je však otázka, ktorej som sa v práci venovala naozaj len veľmi okrajovo a žiadala by si samostatné spracovanie, na ktoré som bohužiaľ nenašla v tejto práci už dostatok priestoru.

Záverečná práca je rozdelená na historickú, teoretickú a metodologickú časť. Popisuje problematiku z jednej podoblasti politických vied (politológie), a to konkrétne z medzinárodných politických vzťahov (international relations). Prvá kapitola sa zaoberá témou z dejín medzinárodných vzťahov, druhá kapitola sa zaoberá témou z teórie medzinárodných vzťahov. Hlavným cieľom práce je popísať historické okolnosti, vedúce k novému usporiadaniu medzinárodného systému štátov v novovekej Európe a tiež popísať základné koncepty, ktorými tento systém definujeme v teórii medzinárodných vzťahov.

1. Tridsaťročná vojna – história a všeobecná charakteristika konfliktu

Tridsaťročná vojna a následné podpísanie vestfálskeho mieru v roku 1648 sa považujú v dejinách a v teórii medzinárodných vzťahov za mimoriadne dôležité udalosti, ktoré podmienili vznik nového politického systému v Európe. Z teoretického hľadiska išlo predovšetkým o prehodnotenie vzťahu sekulárnej a svetskej moci, o otázku legitimacy štátnej moci a vládnej suverenity a sformovanie nových právnych systémov.¹

Keďže viacerí autori považujú podpísanie vestfálskeho mieru za kľúčový moment európskych dejín a v istom zmysle slova aj za moment, ktorý stál pri zrode moderného medzinárodného systému, v nasledujúcej kapitole sa pokúsím priblížiť historický kontext 30-ročnej vojny a identifikovať jej hlavných aktérov. Budem si všímať tiež najdôležitejšie udalosti, ktoré rozhodli tento konflikt a viedli tak ku zmene mocenských pomerov vo vtedajšej Európe.²

1. 1. Stručná charakteristika príčin vedúcich ku konfliktu

Vestfálska vojna nezačala len tak náhle a z ničoho. Predchádzalo jej dlhotrvajúce obdobie konfliktov a sporov, ktoré generovala stredoveká spoločenská štruktúra a sakrálna politika Vatikánu. Koncom 16. storočia bola európska politická kultúra poznačená mnohými náboženskými konfliktami, ktorých príčiny musíme vidieť v reformačnom hnutí (hlavne luteránstvo vs. katolicizmus). Snahu hľadať dialóg medzi znepriatelenými náboženskými táborami často krát striedalo otvorené násilie alebo skryté politické intrigy. Jednou z hlavných príčin tridsaťročnej vojny boli vnútorné politicko-náboženské konflikty v Svätej ríši rímskej (Sacrum Romanum Imperium).³

Z mnohých náboženských konfliktov, ktoré predchádzali tridsaťročnej vojne, spomenieme vojnu medzi Šmalkaldským spolkom (aliancia luteránskych kniežat) a cisárom Svätej ríše rímskej Karolom V., ktorý združoval rímskych katolíkov. V roku 1555

¹ Straka, J. a kolektív: Medzinárodné vzťahy, 2013, s. 83.

² Krasner, S.: Compromising Westphalia, International Security, vol. 20, no. 3, 1995, s. 115.

³ Svätú ríšu Rímsku tvorilo na prelome 16. a 17. storočia viac než 350 regionálnych subjektov (grófstva a rôzne kniežatstvá siahajúce od Dánska cez Poľsko, Nemecko, Holandsko, Belgicko, Švajčiarsko, Rakúsko až po severné Taliansko).

sa konflikt ukončil podpísaním Augsburského mieru, ktorý zabezpečoval rovnováhu znepriatelených kresťanských frakcií veľmi krehkým spôsobom – regionálni vládcovia mali formálnu právomoc rozhodovať o tom, či ich poddaní budú vyznávať katolícku alebo luteránsku formu viery. Táto právomoc sa zvykne označovať heslom „koho územie, toho náboženstvo“ (cuius regio, eius religio).⁴

V nasledujúcich desaťročiach prepukali medzi prívržencami znepriatelených frakcií mnohé lokálne konflikty, ktoré ale nepodnietili väčší vojnový konflikt. Situácia sa zmenila až v roku 1618, kedy sa na trón cisára Svätej ríše rímskej snaží dostať rímsky katolík Ferdinand II. Tento šľachtic a český kráľ vypovedal platnosť zásadám vyplývajúcim z Augsburského mieru a snažil sa násilne rekatolizovať protestantov, ktorých bolo v jeho kráľovstve veľké množstvo. Jeho politika doviedla protestantských zástupcov až k tomu, že počas spoločných rokovaní v pražskej radnici vyhodili z okna troch predstaviteľov katolíckej cirkvi. Táto udalosť – pražská „defenestrácia“ – sa zvykne uvádzať ako symbolická príčina tridsaťročnej vojny.⁵

Krátko po pražskej defenestrácii bol český kráľ Ferdinand II., i napriek nesúhlasu českých stavov, zvolený vo Frankfurte nad Mohanom za cisára celej ríše. Českí protestanti si ale zvolili vzdorokráľa Fridricha Falckého, čím vyjadrili svoj nesúhlas s Ferdinandovou katolíckou politikou. To viedlo Ferdinanda k vyhláseniu otvorenej vojny, pretože sa obával, že ak by Fridrich ostal kráľom, Svätá ríša rímska by prestala byť katolíckym kráľovstvom. Ferdinand II. bol hlboko veriacim katolíkom a údajne prehlásil, že by radšej zomrel, než aby ustúpil sektárom v záležitostiach týkajúcich sa cirkvi. „Hoci protestantské kniežatá boli po udalostiach v Prahe ochotné pod podmienkou náboženskej slobody prijať formálnu katolícku nadvládu, Ferdinand namiesto politickej stratégie, ktorú mohol uplatniť v prospech národného záujmu, dodržal svoj záväzok voči cirkvi a rozhodol sa viesť svätú vojnu proti protestantským nevercom“.⁶

⁴ Philpott, D.: The Religious Roots of Modern International Relations, World Politics, vol. 52, no. 2, 2000, s. 211.

⁵ Bewes, W.: Gathered Notes on the Peace of Westphalia of 1648, Transactions of the Grotius Society, vol. 19, 1933, s. 65-66.

⁶ Kissinger, H.: Umění diplomacie, 1999, s. 58.

1. 2. Priebeh konfliktu a hlavní aktéri

Tridsaťročná vojna sa začala ako vnútropolitický konflikt náboženského charakteru vo Svätej ríši rímskej. Spočiatku sa konflikt rozbíchal pomaly a bol charakterizovaný skôr lokálnymi bojmi. Protestantské kniežatá z okolitých krajín nechceli byť zavlčené do zdĺhavého a finančne náročného podniku, v ktorom by museli vyzbrojiť a udržiavať nákladnú armádu a púšťať sa s ňou do bojov s početnými a dobre vyzbrojenými jednotkami armád katolíckych panovníkov.⁷

K prvému väčšiemu stretu armád katolíckej ligy a protestantov došlo v bitke pri Bielej Hore v roku 1620. Od pražskej defenestrácie neubehli ešte ani dva roky a výsledok konfliktu sa zdal byť jednoznačný – drvivé víťazstvo Katolíckej ligy. Táto skutočnosť bola podmienená hlavne tým, že protestantom nebola poskytnutá podpora zo strany iných, nábožensky podobne orientovaných veľmocí. Okrem ekonomických dôvodov môžeme uvažovať ešte aj nad tým, že protestantské krajiny neboli úplne jednotné, pretože samotný pojem „protestantsvo“ odkazoval k rôznym ideológiám a teológiám. Husiti, zwingliáni, luteráni a kalvinisti mali na mnohé otázky pravého kresťanského vierovyznania rozdielne názory a tomu zodpovedali aj ich politické postoje, ktoré sa niekedy diametrálne odlišovali a s rímskym katolicizmom boli niekedy viac v zhode, niekedy zas menej. Tak sa napríklad severské protestantské krajiny zdráhali v počiatočnej fáze konfliktu vyjadriť otvorenú vojenskú podporu protestantským bojovníkom, ktorí nerešpektovali a zosadili z trónu Vatikánom oficiálne a právoplatne zvoleného kráľa.⁸

Konflikt však po počiatočnom jasnom priebehu prešiel do svojej druhej fázy, kedy sa z územia českej koruny preniesol do oblasti Falcka, územia ležiaceho medzi riekou Rýn, Alsaskom a Sárskom. Protestantské sily sa však aj v tejto fáze konfliktu ukázali byť príliš slabé na to, aby mohli vzdorovať Katolíckej lige a španielskym habsburgovcom, ktorí vstúpili do konfliktu po boku Ferdinanda II. Na stranu protestantov sa pridali ako prví Holanďania,⁹ no ich podpora bola príliš slabá na to, aby zmenila pomer síl a mocenskú prevahu Katolíckej ligy.

Po tom, ako sa do konfliktu pridávalo stále väčšie množstvo aktérov sa situácia začala postupne meniť v prospech protestantských síl. Úlohu tu pravdepodobne zohrávala aj pragmatická politika a ciele okolitých krajín, ktoré boli s politikou Svätej ríše rímskej

⁷ Black, J.: The Thirty Years' War, Teaching History, no. 63, 1991, s. 44–46.

⁸ Ibid.

⁹ Gutmann, M.: The Origins of the Thirty Years' War, The Journal of Interdisciplinary History, vol. 18, no. 4, 1988, s. 765.

viac či menej previazané. Vnútrotný konflikt vo Svätej ríši rímskej, v ktorom mali rímski katolíci spočiatku jasnú prevahu, začal po čase znepokojovať kráľovstvo Dánska. Dánsko pociťovalo hrozbu predovšetkým zo strany habsburgovcov a ich agresívnej katolíckej politiky. Na čele Dánska stál v tom čase kráľ Kristián IV. Kristián bol luteránskeho vierovyznania, čo spolu s polohou Dánska ako severného suseda Svätej ríše rímskej prispelo k oprávneným obavám tohto panovníka o suverenitu jeho koruny. Konflikt sa totiž začal z oblasti Porýnia presúvať práve na sever ríše, kde boli ďalšie bašty protestantov.¹⁰

Dánska armáda zahájila preventívny útok voči katolíkom tak, že vpadla do severnej časti Svätej ríše rímskej, aby ochránila a podporila tamojších protestantov. Napriek tomu, že Ferdinand II. s pomocou Albrechta z Valdštejna dánsku inváziu rýchlo potlačil, predstavovala iniciatíva Dánska dôležitý moment, ktorý signalizoval premenu lokálneho vnútropolitického konfliktu na významný medzinárodný konflikt.

Po týchto prvých obdobiach sa v roku 1630 zapojilo do konfliktu aj ďalšie silné protestantské kráľovstvo, Švédsko. Na čele švédskej monarchie bol v tom čase Gustáv II. Adolf, ktorý bol na svoju dobu jedným z najlepších vojenských veliteľov, stratégov a reformátorov, prezývaný aj ako „otec moderných bojov“.¹¹ Zapojenie sa Švédska do konfliktu predstavovalo pre Ferdinanda II. ťažkú skúšku, pretože švédska armáda sa prestriedala zo severného Nemecka až do jeho južných oblastí. Gustáv obsadil viaceré významné centrá Svätej ríše rímskej, napríklad Frankfurt nad Mohanom a Prahu. Na svojej strane mal viacero protestantských kniežat, či už v rámci samotnej Svätej ríše rímskej alebo iných protestantských krajín (Holandsko, Dánsko). Finančne ho podporovali nielen protestantské krajiny, ale napríklad aj Francúzsko, ktoré bolo popri Svätej ríši rímskej jednou z najsilnejších mocností vo vtedajšej Európe.¹²

Keď sa švédska armáda čoraz viac vyčerpávala zdĺhavými pochodmi a bojmi, v roku 1635 vstupuje do konfliktu jedna z najsilnejších katolíckych mocností, Francúzsko. Francúzsko paradoxne bojovalo na strane protestantov, z pragmatických politických dôvodov. Francúzsky kráľ Ľudovít XIII. mal po svojom boku veľmi vzdelaných a takticky premýšľajúcich ministrov a diplomatov, ktorí už od počiatku konfliktu zasahovali do vnútorných záležitostí katolíckej ligy a snažili sa ju oslabovať a vnútorne rozkladať.

¹⁰ History: Thirty Years' War. Dostupné na internete: <https://www.history.com/topics/reformation/thirty-years-war> [navštívené dňa 10. 3. 2020].

¹¹ Gustáv napr. zaviedol prenosné delo ako súčasť základnej armádnej výbavy. Tatham: The father of modern warfare & the military revolution. Dostupné na internete: <https://daliennation.wordpress.com/2014/02/24/the-father-of-modern-warfare-the-military-revolution/> [navštívené dňa 10. 3. 2020].

¹² History: Thirty Years' War. Dostupné na internete: <https://www.history.com/topics/reformation/thirty-years-war> [navštívené dňa 10. 3. 2020].

Sériami rôznych (väčšinou tajných) vyjednávání a dohôd sa im napokon podarilo presvedčiť najsilnejšieho Ferdinandovho spojenca, Albrechta z Valdštejnu, aby prestal intervenovať v prospech habsburgovcov a katolíckej ligy. Jednou z najvýznamnejších postáv francúzskej diplomacie, ktoré ovplyvnili vývoj tridsaťročnej vojny, bol kardinál Richelieu.¹³ Hoci bol pôvodne biskupom, svoju cirkevnú kariéru nemal problém vymeniť za tú vojenskú. Svätú ríšu rímsku vnímal ako významnú hrozbu a na zaistenie víťazstva bourbonovcov bol ochotný postaviť sa aj na stranu protestantských mocností. Jeho cieľom bolo zvrátiť dominanciu habsburgovcov v Európe, keďže v tej dobe mal tento šľachtický rod kontrolu prakticky nad celou Svätou ríšou rímskou, Rakúskom, Španielskom, ostrovmi v Stredozemnom mori ako aj nad južným Talianskom. Kontrolovali takisto aj určité časti územia vo Švajčiarsku a v Holandsku. Francúzsko bolo v danej dobe obkľúčené habsburgovcami zo všetkých strán; môžeme preto predpokladať, že ak by boli protestantské revolty úplne potlačené, záujem habsburgovcov by sa pravdepodobne obrátil práve proti Francúzsku, čoho si bol Richelieu dobre vedomý.¹⁴

1. 3. Posledná fáza konfliktu a uzavretie mieru

Keď v roku 1637 zomiera cisár Ferdinand II., na jeho miesto nastupuje jeho syn Ferdinand III. Nový cisár Svätej ríše rímskej mal vážny záujem ukončiť dlhotrvajúci a vyčerpávajúci konflikt. Tomu však bránilo viacero okolností. Viest' diplomatické rokovania s početnými aktérmi konfliktu – medzi ktorých patrili nielen viaceré veľké európske kráľovstvá, ale aj množstvo menších regionálnych kniežatstiev a panstiev – sa ukázalo byť mimoriadne komplikované. Okrem toho, vojskám Katolíckej ligy sa v roku 1638 podarilo vydobýť dôležité víťazstvo v bitke pri Vlotho (1638), ktoré opäť vychýlilo misku váh v prospech katolíkov. Jednotlivé strany konfliktu sa tak spoliehali na to, že jedno alebo dve veľké víťazstvá im umožnia zvrátiť priebeh dlhotrvajúcej vojny a dosiahnuť absolútne víťazstvo.¹⁵

Nasledujúce roky tak priniesli striedavé úspechy, čo napokon viedlo k značnému vyčerpaniu síl na oboch stranách konfliktu. V roku 1643 Francúzsko odvrátilo hrozbu zo

¹³ Ako poznamenáva Henry Kissinger, kardinál Richelieu založil politiku, ktorú potom Francúzsko zastávalo nasledujúce tri storočia, a teda právom patrí k jedným z hlavných postáv moderných dejín diplomacie a medzinárodných vzťahov (Kissinger, H.: Umění diplomacie, 1999, s. 55-65).

¹⁴ Kissinger, H.: Uspořádání světa, 2016, s. 33-36.

¹⁵ HistoryExtra: Europe's apocalypse: The Thirty Years' War. Dostupné na internete: <https://www.historyextra.com/period/stuart/europes-apocalypse-the-thirty-years-war/> [navštívené dňa 11. 3. 2020]

strany španielskych habsburgovcov, avšak kardinál Mazarin bol v dôsledku vnútorných nepokojov v krajine nútený hľadať mierové riešenie a začal viesť stále intenzívnejšie diplomatické dialógy s Katolíckou ligou o možnosti prímeria. Na druhej strane mala Svätá ríša rímska stále problém so švédskym vojskom, ktoré viac či menej ovládalo české kráľovstvo a ohrozovalo dokonca Viedeň. V roku 1643 sa do konfliktu opäť zapája Dánske kráľovstvo, spoločne s Nórskom, avšak tento krát po boku Svätej ríše rímskej, proti Švédsku. To viedlo k neschopnosti Švédska postupovať vo vojenskom ťažení mimo svojho teritória.¹⁶

Celková vyčerpanosť armád, ich náročné financovanie, vysoké straty na životoch a neschopnosť dosiahnuť zdrvivú porážku na jednej či druhej strane viedli napokon k celej sérii rokovaní o prímerí, ktoré trvali viac než štyri roky. V roku 1647 bolo podpísané Ulmské prímerie a v nasledujúcom roku bol uzavretý Vestfálsky mier, ktorým sa definitívne končí tridsaťročná vojna. Vestfálsky mier tak označuje skôr výsledok dlhodobého diplomatického procesu a tvorí ho viacero mierových zmlúv a dohôd.¹⁷

Z vyššie uvedenej stručnej charakteristiky konfliktu vyplýva, že tridsaťročná vojna predstavuje mimoriadne členitý a komplikovaný konflikt, ktorý sa bez detailných znalostí histórie popisuje len veľmi ťažko. Vo všeobecnosti môžeme v tridsaťročnej vojne rozlišovať viacero fáz, ktoré sa dajú ešte ďalej deliť a klasifikovať:¹⁸

- 1) prvá fáza prebiehala od pražskej defenestrácie (1618) do obdobia prvej dánskej intervencie v roku 1625;
- 2) druhá fáza prebiehala od obdobia prvej dánskej intervencie do obdobia švédskej intervencie v roku 1630;
- 3) tretia fáza prebiehala od obdobia švédskej intervencie do roku 1635, kedy do konfliktu aktívne vstupuje Francúzsko;
- 4) štvrtá, záverečná a zároveň aj najdlhšia fáza konfliktu, trvá od obdobia francúzskej intervencie až do roku 1648, kedy sa podpisuje mier vo Vestfálsku.

¹⁶ McMillan Salmon, J: The Thirty Years' War, The European war in Germany, 1635–45. Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/The-European-war-in-Germany-1635-45> [navštívené dňa 8. 2. 2020]

¹⁷ Medzi najvýznamnejšie patria Münsterský mier a Osnabrücký mier. Kissinger, H.: Uspořádání světa, 2016, s. 36.

¹⁸ Bewes, W.: Gathered Notes on the Peace of Westphalia of 1648. Transactions of the Grotius Society, 1933, s. 65.

Vzhľadom na komplikovanosť udalostí, ktoré sprevádzali tridsaťročnú vojnu, si uvedomujeme, že naša klasifikácia je len orientačná a približná. V prácach historikov a odborníkov sú tieto základné fázy klasifikované detailnejšie a viacej do hĺbky, avšak pre účely našej práce sa domnievame, že nami uvedená klasifikácia je dostačujúca a informatívna.

1. 4. Tridsaťročná vojna z hľadiska teórie medzinárodných vzťahov

Povaha tohto zdĺhavého konfliktu je dôležitá nielen z historického hľadiska, ale aj z perspektívy teórie medzinárodných vzťahov. Rok 1648, kedy sa uzavrel Vestfálsky mier, je pre odbor medzinárodných vzťahov kľúčový dátum – od tohto momentu sa začínajú vyvíjať moderné medzištátne vzťahy v Európe.

Z istého uhlu pohľadu by sa dalo tvrdiť, že tridsaťročnú vojnu spôsobila katolícka snaha o mocenský univerzalizmus. Tento univerzalizmus sa prejavoval už niekoľko storočí, predovšetkým v snahe podmaniť si Svätú zem križiackymi výpravami, na ktorých sa plienili nielen územia Turkov či Arabov, teda plnokrvných „nevercov“, ale aj Byzantíncov, ktorí v očiach mnohých kresťanov reprezentovali pôvodnú, staršiu vetvu kresťanského náboženstva. Fenomén univerzalizmu výstižne charakterizuje Hugh Thomas, ktorý píše, že ultimátnym cieľom politiky Vatikánu bolo „prinavrátiť svet pod nadvládu jedného pastiera“.¹⁹

Vláda Písma svätého a jeho strážcov predstavovala z hľadiska vtedajších medzinárodných vzťahov osvedčený nástroj, alebo zámienku pre intervenciu do záležitostí inej krajiny. V tom období ešte neexistoval pojem národnej suverenity alebo zvrchovanosti – zjednodušene povedané, kňazi, kláštory, mnísi a rehole predstavovali akúsi všadeprítomnú „políciu“, ktorá kontrolovala aj politikov a vládcov. V prípade, že sa títo chceli odkloniť od vôle Ríma a najvyšších kruhov klerikov okolo pápeža, si mohli účinnými prostriedkami (akými boli napr. kľatba, alebo exkomunikácia) vynútiť poslušnosť a ovládať prakticky všetky významnejšie panovnícke rody v Európe.

Z hľadiska teórie medzinárodných vzťahov predstavuje tridsaťročná vojna medzník, ktorý významnou mierou podlomil ambície katolíckej cirkvi o univerzálnu vládu nad celým svetom, o nastolenie „Svetového poriadku“ (Ordo mundi). Obrovské materiálne straty a vyčerpanosť vojnou spôsobili, že otázka viery sa stala druhoradou v porovnaní s

¹⁹ Kissinger, H.: Uspořádání světa, 2016, s. 23-28.

materiálnym utrpením a biedou, ktoré táto vojna spôsobila na väčšine územia kontinentálnej Európy. Na druhej strane, pluralita aktérov, ktorí sa do konfliktu aktívne zapojili, podmienila novú formu komunikácie, založenú na svetskej diplomacii a pragmatickom dialógu. Tridsaťročná vojna je tak v neposlednom rade dôležitým medzníkom aj v dejinách diplomacie, kedy iracionálne vynucovanie si dogmatickej poslušnosti voči písmu a pastierom božím strieda racionálny dialóg medzi panovníkmi, vládnucimi nad svojim vlastným územím a ľuďom. Tridsaťročná vojna tak stojí pri zrode novej koncepcie suverenity, vychádzajúcej z reality – z toho, čo potrebuje a čo spravuje konkrétny vládca a jeho poddaní. Nie z viery v čosi vyššie, kodifikovanej v písme svätom, ktorú si privileguje duchovenstvo.

Tridsaťročná vojna predstavuje moment, kedy sa začal výrazne meniť vzťah medzi vtedajšími politickými elitami, medzi šľachtou a duchovenstvom. Dovtedy len opatrne a bojazlivo praktizovaná zásada *cuius regio, eius religio* sa premenila na základný pilier novej politickej kultúry a otvorila tak cestu novému poňatiu politickej suverenity a princípu nezasahovania do vnútorných záležitostí štátu.

2. Vestfálsky systém v medzinárodných vzťahoch

Ako bolo uvedené v prvej kapitole, z počiatku bolo cieľom Katolíckej ligy dosiahnuť na európskom kontinente náboženskú univerzalitu. Počas vojny ale tento zámer zanikol a namiesto náboženskej univerzality sa položili základy modernému medzinárodnému systému, ktorý sa zakladal na novej koncepcii štátu a štátnej suverenity.²⁰

Na vestfálsky systém a spôsob jeho fungovania neexistuje jednotný pohľad. Ide o zložitý a členitý fenomén, ktorý môže viacero odborníkov interpretovať rôznymi spôsobmi. Po tridsaťročnej vojne sa totiž každý národný štát uberal iným tempom a cirkevná politika zďaleka nebola zlikvidovaná. Zmeny v medzinárodnej politike neboli viditeľné ihneď, ale často krát až s odstupom niekoľkých desaťročí alebo storočí. Nesmieme zabúdať ani na to, že v nasledujúcich storočiach sa európske spoločenstvo národných štátov výrazne menilo, najmä v období napoleónskych vojen, alebo v prvej a druhej svetovej vojne.

V tejto kapitole sa budem venovať trom prúdom v rámci teórie medzinárodných vzťahov – realizmu, neorealizmu a Anglickej historickej škole (racionalizmu), ktoré sa v 20. storočí pokúsili zovšeobecniť dlhý a zložitý vývoj vestálskeho medzinárodného systému. Na príkladoch troch konkrétnych predstaviteľov týchto prúdov sa pokúsim demonštrovať základné teoretické východiská, ktorými je možné danú problematiku objasniť.

2.1. Vestfálsky systém podľa H. J. Morgenthaua

Keď sa v 20. storočí začala formovať teória medzinárodných vzťahov, diskusiám dominoval idealistický svetonázor. Hlavným kritikom idealistických pozícií sa stal po druhej svetovej vojne Hans Morgenthau, ktorý formuloval druhý teoretický prístup – realizmus. Vo všeobecnosti by sme mohli povedať, že realizmus zdôrazňuje vzájomný konflikt a konkurenciu jednotlivých národných štátov. Sila a moc sú pre Morgenthaua najdôležitejšími princípmi medzinárodnej politiky. Tým sa Morgenthau odlišuje od

²⁰ Kissinger, H.: *Uspořádání světa*, 2016, s. 42-43; Krasner, S.: *Compromising Westphalia*, *International Security*, vol. 20, no. 3, 1995, s. 115.

idealistov, ktorí sa snažili identifikovať ciele medzinárodnej politiky s nadčasovými hodnotami mieru, blahobytu a humánosti. Pre realistov sa však stanú suverénne štáty entitami, ktoré sa primárne snažia o zaistenie vlastnej bezpečnosti a o presadenie svojich národných partikulárnych záujmov. Nemôžu si navzájom dôverovať, podozrievajú sa a neustále sa obávajú o svoju bezpečnosť. Realizmus tak prirovnáva aktérov medzinárodných vzťahov k správaniu sa ľudského individua. Povaha ľudí je údajne egoistická a konfliktná a rovnako to je aj s povahou jednotlivých štátov. Konflikty medzi štátmi vznikajú podľa realizmu nielen kvôli ľudskej povahe, ale takisto aj z dôvodu absencie nadradenej authority, akéhosi orgánu medzinárodnej vlády. Na úrovni medzinárodného spoločenstva tak vládne anarchia, boj všetkých proti všetkým, ktorý rozhoduje v konečnom dôsledku len sila jednotlivých štátov. Tak vzniká pojem „hegemón“, označujúci najsilnejší štát, ktorý dokáže svoje národné záujmy vnucovať iným štátom a narušovať tak ich suverenitu.²¹ Keďže to robí vďaka svojej sile a donucovacími prostriedkami, medzinárodné spoločenstvo sa musí periodicky ocitať vo vojnovom stave, v ktorom sa stretávajú národné záujmy viacerých štátov.

Anarchia je zároveň aj rozhodujúci faktor formovania medzištátnych vzťahov. Aby si štáty v takomto systéme zaistili bezpečnosť, snažia sa posilniť svoju moc a zapojiť sa do procesu „vyrovnávania moci“ a týmto spôsobom sa brániť pred agresormi a brániť zrodu hegemóna.²²

Morgenthau zdôrazňuje, že vestfálsky systém je založený na rovnováhe moci jednotlivých autonómnych prvkov (štátov). Rovnováhu moci majú zaistiť metódy vyvažujúceho procesu, ktoré sú základným stabilizačným faktorom medzinárodného spoločenstva. Po tridsaťročnej vojne môžeme podľa Morgenthaua prvý krát pozorovať, ako sa vtedajší politici a vládcovia snažili zabrániť vzniku ďalšieho celoeurópskeho vojenského konfliktu. Rozhodli sa vytvoriť systém suverénnych štátov, ktorý bol založený skôr na diplomacii, ako na vojenskej prevahe. Vzájomná garancia záväzkov a zmlúv ústila do stavu mocenskej rovnováhy, ktorý sa ukázal ako najlepší spôsob, ako uchovať mier.²³

Morgenthau poznamenal aj to, že vestfálsky systém sa v priebehu dejín medzinárodných vzťahov modifikoval, a to práve kvôli neustále rodiacim sa hegemónom a narušiteľom mocenskej rovnováhy. Vo vestfálskom systéme tak môžeme v dlhodobejšom

²¹ Burchill, S., Donnelly, J., Linklater, A., Devetak, R., Reus-Smit, CH., True, J., Paterson, M.: Theories of international relations, 2005, s. 30 „V medzinárodných vzťahoch je politický realizmus tradičnou analýzou zdôrazňujúcou imperatívne štáty, ktoré vykonávajú mocnú politiku na zabezpečenie národných záujmov.“

²² Morgenthau, H.: Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace, 1949, s. 125 – 130.

²³ Ibid.

časovom horizonte rozlišovať dve štruktúry: dominantný systém a podsystémy. Z dôvodu historických udalostí dominantný systém prirodzene nemohol ostať rovnaký a niekedy sa stalo, že sa z dominantného systému stal podsystém, alebo naopak. Počas prvej a druhej svetovej vojny ho predstavoval systém európskych štátov, kedy je rovnováha moci garantovaná viacerými rovnocennými partnermi. Po druhej svetovej vojne už môžeme pozorovať presun z dominancie európskeho pluralitného systému smerom k bipolárnemu systému studenej vojny (USA a ZSSR). Dominantným sa stal vzťah medzi týmito dvoma mocnosťami a európsky systém predstavoval už len podsystém.²⁴

Spolu s mocenskou rovnováhou je cieľom vestfálskeho systému udržiavať stabilitu a trvácnosť všetkých prvkov v systéme. Ak by totiž v medzinárodnom systéme neexistoval prvok – suverénny štát, definovaný územnou aj administratívnou suverenitou – nedala by sa vylúčiť intervencia jedného štátu do vnútorných záležitostí iného štátu.²⁵

Z Morgenthauových úvah podľa nás vyplýva, že vestfálsky systém sa snaží o zachovanie suverenity a mocenskej rovnováhy jednotlivých prvkov systému, no nedokáže ich zároveň garantovať. Mier a rovnováhu neustále narušajú samotné suverénne štáty, ktoré majú presadzujú svoje osobitné národné záujmy. To ho napokon priviedlo k formulovaniu ďalšieho charakteristického znaku vestfálskeho systému – nepriateľstvo jednotlivých suverénov alebo prvkov v systéme. Partikulárne národné záujmy štáty nútia, aby bránili vzniku jedného hegemóna a neustálym vyrovnávaním moci vstupovali do vzájomných konfliktov vždy, keď sa cítia ohrozené mocnejším štátom. Konflikty vznikajú aj tým, že na medzinárodnej úrovni neexistuje absolútna politická autorita, ktorá by vymáhala dodržiavanie pravidiel v boji o moc. Tento boj prebieha podľa Morgenthaua dvomi základnými spôsobmi. Jedným je model priamej opozície a druhým model súťaže.

2.1.1. Model priamej opozície a model súťaže

Model priamej opozície je príkladom politiky dvoch štátov, kedy sa jeden štát snaží presadiť svoj národný záujem voči druhému štátu. Morgenthau uvádza ako príklad imperialistickú politiku, v ktorej sa jeden dominantný štát A snaží presadiť svoje národné záujmy voči inému štátu B, ktorý môže mať iný, protikladný záujem. Tak dochádza medzi týmito štátmi k boji o moc a následne k jej vyrovnávaniu. Druhý štát sa môže pokúsiť

²⁴ Morgenthau, H.: *Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace*, 1949, s.137

²⁵ *Ibid*, s.126-130.

vzdorovať dominantnému štátu priamo, vtedy hovoríme o priamej opozícii. Štáty sa snažia o to, aby boli silnejšie od svojich oponentov a v tomto procese sa dostávajú do priamej vzájomnej opozície.

Impériá sa snažia predbehnúť protivníka v demonštrácii sily a v budovaní siete spojencov ako strategických partnerov. Mocenská rovnováha má v rámci tejto schémy dve pozitívne funkcie. Prvou je snaha o udržanie mocenskej stability. Keďže sú však mocenské vzťahy značne nestabilné, dochádza v medzinárodnom systéme k neustálym zmenám. To spôsobuje, že rovnováha moci je v permanentnom ohrození a štáty namiesto otvoreného násilného konfliktu zvolia skôr súťaž založenú na demonštrácii svojich síl, ktoré majú nepriateľa odradiť od agresie. Namiesto reálnej, horúcej vojny dochádza k predstieranej, studenej vojne, ktorá sa zakladá na neustálom nacvičovaní, na ostentatívnych vojenských prehliadkach a iných spôsoboch demonštrácie sily. Druhou funkciou je zabezpečenie určitej miery suverenity prvkov medzinárodného systému. Impérium nemá záujem totálne ovládnuť iné štáty, ktoré nepredstavujú hrozbu pre jeho suverenitu. Práve naopak, tým, že impérium garantuje iným štátom ich zvrchovanosť, môže rátať s ich podporou v prípade, že by sa protivník snažil ich ovládnuť. Impérium tak vystupuje ako ochranca suverenity druhých štátov, ktoré mu na druhej strane garantujú, že sa nepridajú na stranu protivníka a budú jeho spojencami.²⁶

Model súťaže charakterizuje podľa Morgenthaua takú situáciu, v ktorej figurujú viac než dvaja dominantní štátni aktéri. V tomto bode už nehovoríme o priamej opozícii, ale o súťaži o to, kto prevezme moc nad novým, tretím dominantným štátom v systéme. Ak sa to jednému z nich podarí, tak získa prevahu nad oboma. Nový dominantný štát však nechce prísť o svoju suverenitu a bráni sa. Jeho nezávislosť predstavuje v tomto systéme troch dominantných štátov stav rovnováhy.²⁷ Na dosiahnutie rovnováhy moci štáty využívajú rôzne spôsoby. Morgenthau rozlišuje štyri metódy vyrovňavajúceho procesu, ktorými sú:

- rozdeľuj a panuj
- kompenzácia
- zbrojenie
- aliancie

²⁶ Morgenthau, H.: *Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace*, 1949, s. 129 – 131.

²⁷ Ibid.

Spôsob rozdeľuj a panuj spočíva v oslabení moci štátu. Nepriateľský štát alebo štáty rozdeľia tretí dominantný štát na časti, čím ho oslabia a zabránia jeho ďalšiemu rastu. Daný štát tým prichádza o veľkú časť svojej suverénnej moci, ktorou by disponoval ak by zostal v celku. Ako príklad môže slúžiť politika, ktorú využilo Francúzsko voči Nemeckému spolku v 19. storočí. Svätá ríša rímska zanikla a nemecké kniežatá vytvorili Rýnsky spolok, ktorý nepriamo kontroloval Napoleon Bonaparte.²⁸

Kompenzácia znamená posilnenie moci štátu novým územným ziskom. Rovnováha bola v týchto prípadoch udržiavaná delením novonadobudnutého územia. Príkladom sú kolónie. V 17. a 18. storočí päť Európskych mocností – Veľká Británia, Francúzsko, Holandsko, Španielsko a Portugalsko – bojovalo o územia Ameriky, Afriky a Ázie.²⁹ Ich vzájomné konflikty sa presúvali mimo ich národné hranice a otvorená vojna sa striedala so súťažou o čo najrýchlejšiu kolonizáciu.

Tretím typom súťaže je klasické zbrojenie, kedy sa štáty predbiehajú o vojenskú prevahu. Zbrojenie môžeme považovať nielen za znak modelu súťaže, ale tiež za znak modelu priamej opozície, čo nasvedčuje tomu, že Morgenthau vnímal dva typy modelov ako vzájomne priestupné a inkluzívne. Zbrojenie podľa neho prináša veľkú záťaž pre ekonomiku a výrazne zvyšuje ich vzájomné napätie. V období pred prvou svetovou vojnou bola najvýznamnejšia súťaž v zbrojení medzi Veľkou Britániou a Nemeckom. Mocnosti súperili v počte vojakov, zbraní, bojových lodí, alebo aj v tom, kto má lepšie technológie.³⁰

Posledný spôsob súťaže je formovanie a udržiavanie aliancií. Ide o typ spolupráce suverénnych štátov na základe ich spoločných záujmov. Intenzita spoločných záujmov môže byť rôzna, v závislosti od toho, či sú záujmy totožné, rozdielne alebo formálne, na základe zdieľania ideologického stanoviska. Štáty v aliancii musia dodržiavať pravidlá, princípy a sledovať rovnaké ciele, na základe ktorých vzniklo ich spojenectvo. Súťaž tak prebieha na úrovni viacerých skupín prvkov v medzinárodnom systéme. Prvé spojenectvá vznikali už od stredoveku s cieľom zachovať mocenskú rovnováhu v Európe, ktorá sa postupne rozširovala po celom svete. Po vypuknutí prvej svetovej vojny sa stal z európskeho systému rovnováhy moci systém svetový.³¹

²⁸ Morgenthau, H.: *Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace*, 1949, s. 134 – 138.

²⁹ Mingst, K., Snyder, J.: *Essential readings in world politics*, 2001, s. 145-146.

³⁰ Morgenthau, H.: *Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace*, 1949, s.134-138.

³¹ Ibid.

2.2. Vestfálsky systém podľa K. N. Waltza

S postupom času sa Morgenthauova teória realizmu začala viac profilovať a dopĺňať. Najvýznamnejším autorom, ktorý na Morgenthauove úvahy nadviaže, bude Kenneth Waltz. Vo svojej knihe Teória medzinárodnej politiky z roku 1979 reagoval na výzvu liberalizmu a pokúsil sa napraviť niektoré nezrovnalosti klasického realistického prístupu. Waltzov prístup sa označuje ako štrukturálny realizmus alebo neorealizmus. Charakterizuje ho výrazný príklon k scientizmu a s tým spojeného abstraktného slovníka, ktorý Waltz používa pri opise svojej teórie. Zatiaľ čo Morgenthau založil svoju teóriu na koncepcii boja o moc, ktorá vychádza z ľudskej prirodzenosti, tak Waltz sa snažil vyhnúť akémukoľvek porovnávaniu správania sa štátov s ľudskou povahou. Namiesto toho vypracoval teóriu medzinárodného systému, ktorá vychádzala z mechanizmu mikroekonómie.³²

Waltz skúmal medzinárodný systém z troch teoretických hľadísk. Prvé predstavuje pohľad na usporiadanie systému. Aj podľa Waltza je systém štátov anarchický, pretože štáty sú v ňom z hľadiska práva na realizáciu vlastných záujmov rovnocenné a ak niektorý štát napadne iný štát, ten má právo sa brániť. Ďalej sa venoval problematike odlišnosti jednotlivých prvkov v systéme a ich funkciám. V rámci tohto hľadiska uviedol, že štáty disponujú rovnakými funkciami, čo vlastne vyplýva z anarchickej štruktúry celého spoločenstva. Po tretie je potrebné zamerať sa podľa Waltza na pojem distribúcie schopností medzi jednotkami. Štáty sú podľa Waltza v systéme rozdelené len podľa svojich schopností, keďže pri ich rozdelení sa nemožno zameriavať na ich formu alebo iný atribút.³³

2.2.1. Medzinárodný systém podľa princípu usporiadania

Waltz sa pozerá na štruktúru systému na základe toho, ako sú v ňom zorganizované jednotky. Porovnáva hlavne národný a medzinárodný systém. Národný systém je podľa neho centralizovaný a hierarchický, pretože niektorým jednotkám je určené vládnuť a iným zase vykonávať príkazy. Naopak, vzťahy medzi jednotkami v medzinárodnom systéme sú

³² Burchill, S., Donnelly, J., Linklater, A., Devetak, R., Reus-Smit, CH., True, J., Paterson, M.: Theories of international relations, 2005, s.35 „Štrukturálny realizmus sa pokúša abstrahovať od všetkých atribútov štátov okrem ich schopností, aby zdôraznil ich distribúciu a dopad anarchie.“

³³ Waltz, K.: Theory of international politics, 1979, s. 88-93.

založené na koexistencii. Všetky štáty ako prvky sú si teoreticky a z právneho hľadiska rovné. Medzinárodný systém je podľa Waltza nielen anarchický, ale aj decentralizovaný.

Národný a medzinárodný systém sú podľa neho celkom odlišné. V národnom systéme existujú vládne inštitúcie zabezpečujúce jeho hierarchiu. V medzinárodnom systéme síce taktiež existujú centralizované inštitúcie, tie ale nie sú schopné vytvoriť hierarchický systém, v ktorom by boli jednotlivé prvky rozdelené na nadradené a podradené.³⁴

Poriadok v anarchickom systéme Waltz vysvetľuje pomocou mikroekonómie: „Mikroekonomická teória popisuje, ako sa spontánne vytvára poriadok na základe vlastných záujmov a interakcií individuálnych jednotiek“. Príkladom je obchod a trh, ktorý vznikol na základe činností rôznych jednotiek, zhromažďujúcich sa so zámerom presadiť svoje vlastné záujmy. Ich spoločná činnosť zabezpečuje vznik štruktúry, ktorá následne pôsobí na všetky prvky v systéme a núti ich dodržiavať určité pravidlá. Vytvára sa tak spontánny poriadok, nie nepodobný Smithovým klasickým ekonomickým úvahám o neviditeľnej ruke trhu. Trh podľa Waltza odmeňuje určité typy správania svojich aktérov (zisk) a iné naopak znevýhodňuje alebo trestá (strata). Ak si tento princíp fungovania trhu jednotky v systéme neuvedomia, nasleduje ich postupný zánik a vyradenie zo systému. Ak má systém fungovať, nemusia byť pravidlá správania explicitné, ako je tomu napríklad v právnom systéme štátu. Jednotky môžu tieto pravidlá dodržiavať spontánne, pretože nimi jednoducho dosahujú svoje vlastné záujmy – v prípade štátov sú nimi ich národné záujmy.³⁵

Waltz ďalej charakterizoval odlišnosti medzi funkciami, ktoré sú vlastné pre jednotky v štruktúre medzinárodného systému na príklade rozdielu medzi národným a medzinárodným systémom. Národný systém je podľa neho zložený z prvkov s rôznymi funkciami, pričom tieto funkcie determinuje jeho hierarchické usporiadanie. Na vysvetlenie uvediem politický systém Slovenska, ktorý sa skladá z prvkov legislatívy (parlament), exekutívy (vláda) a judikatúry (súdy). Každý tento prvok má iné kompetencie a vykonáva inú činnosť, ktorá je nezastupiteľná. Jeho funkcia je presne vymedzená voči ostatným prvkom aj voči celku. Naopak, v medzinárodnom systéme disponujú všetky štáty rovnakou funkciou, nie je medzi nimi žiadny presne vymedzený vzťah. To je podľa Waltza spôsobené anarchickou štruktúrou celého systému, ktorý predpokladá princípy autonómie a nezasahovania zo strany jedného štátu do záležitostí iného štátu. Štáty sú suverénne, a

³⁴ Waltz, K.: Theory of international politics, 1979, s. 88-93.

³⁵ Ibid.

preto nesmú byť ich funkcie hierarchicky odlišené. Je síce pravdou, že štáty sa od seba do veľkej miery odlišujú, napríklad v ich veľkosti, moci, produktivite alebo kultúre, no každý z nich je autonómnou politickou entitou a teda rovnocenným prvkom v štruktúre. Aj napriek tomu, že ich odlišnosti narastajú, nutnosť vykonávať rovnakú funkciu ostáva.³⁶

Waltz vo svojej práci vyjadril aj kritiku M. Smitha, ktorý sa domnieval, že v medzinárodnom systéme štátna suverenita stráca svoje opodstatnenie. Podľa Smitha je myšlienka suverenity historickým prežitkom, ktorý bol v 20. storočí už len ideologickou zbraňou pre legitimovanie rôznych foriem centralizácie štátnej moci.³⁷ Štáty si tak môžu robiť čo chcú a v tomto vidí Waltz problém, pretože sa jedná o naivne vymedzené poňatie suverenity. Suverenita však nemusí znamenať, že štáty sú úplne nezávislé. Sú závislé, i keď vykonávajú rovnakú funkciu. Suverenita znamená skôr to, že štáty sa „samy rozhodujú, ako sa vysporiadať s internými a externými problémami a či vyhľadajú pomoc ostatných a teda obmedzia svoju slobodu vytváraním záväzkov alebo nie“.³⁸

Štáty v medzinárodnom systéme môžeme podľa Waltza deliť aj podľa schopností, pretože sa pri ich rozdelení nemožno zameriavať len na ich formu. Tú má každý štát inú (prezidentský systém, poloprezidentský systém, parlamentný systém atď.). A neabstrahujeme len od ich formy, ale aj od aliancií medzi nimi. Pri ich štruktúre nezáleží na tom, či štáty spolu vytvárajú alianciu, alebo či vedú proti sebe nepriateľské vzťahy. „Medzinárodný systém, v ktorom sa tri a viac mocností rozdelia do dvoch aliancií, zostáva multipolárnym systémom – štruktúrou odlišný od bipolárneho systému, kde žiaden tretí prvok nie je schopný vzdorovať dvom najsilnejším.“³⁹

2.2.2. Porovnanie anarchického a hierarchického systému

Waltz sa ďalej zameriava na rozdiely medzi správaním prvkov v anarchickom a hierarchickom systéme. Ako prvé porovnáva systémy z pohľadu použitia násilia. V medzinárodnom systéme sa štáty neustále nachádzajú v stave potenciálnej vojny, neustále sa medzi nimi vytvárajú situácie, ktoré môžu prerásť do konfliktov. Pre absenciu nadradenej vlády alebo vyššej inštalácie, ktoré by im zakazovali použitie sily ako prostriedku na riešenie konfliktov, sa štáty môžu rozhodovať samé, ako zareagujú a aký postup zvolia. Preto by sme mohli tvrdiť, že neprítomnosť vlády sa spája s hrozbou

³⁶ Waltz, K.: Theory of international politics, 1979, s. 93 – 97.

³⁷ Smith, M.: Corporations and society, 2007, s. 99.

³⁸ Waltz, K.: Theory of international politics, 1979, s. 93 – 97.

³⁹ Ibid, s. 97-99.

použitia násilia a to vytvára rozdiel medzi týmito dvoma systémami. Z histórie však vieme o mnohých udalostiach použitia násilia vo vnútri štátu. Boli to napríklad občianske vojny alebo povstania, pri ktorých zomreli milióny ľudí. Odlišnosť národného a medzinárodného systému, čo sa násilia týka, spočíva v spôsobe organizácie, ktorou sa snažia násilie riešiť. Vláda štátu má oprávnenie, aby rôznymi prostriedkami kontrolovala použitie sily vo vnútri štátu. Proti nedovolenému použitiu sily nebojujú občania sami, ale majú na to vládu, ktorá ich zastupuje a chráni. Preto označujeme národný systém z hľadiska mocenskej autority za sebestačný.⁴⁰

Medzinárodné prostredie sa ale odlišuje tým, že tu neexistuje žiadna autorita, ktorá by jej použitiu mohla zabrániť. Iný je aj dopad jej použitia na jednotlivé systémy. Na národnej úrovni by použitie sily mohlo ochromiť celý systém asi tak, ako môže štátna moc ochromiť rôzne odvetvia hospodárstva alebo priemyslu. Na medzinárodnej úrovni ale systém nemôže potrestať seba samého, pretože vydáva nariadenia len pre svoje časti, pre niektorých členov systému.

Z Waltzovej práce tiež vyplýva, že v anarchickom systéme štáty radšej „balancujú“, teda sa prvky priklonia k strane o ktorej si myslia, že pravdepodobne zvíťazí (bandwagon theory). Je to spôsobené tým, že je ohrozená ich národná bezpečnosť a suverenita. Prvky na národnej úrovni majú tiež tendenciu zvyšovať zisky priklonením sa k silnejšej strane. V medzinárodnom systéme by takéto správanie mohlo znamenať posilnenie iného štátu, ktorý sa neskôr môže obrátiť proti svojim spojencom. Sila ostatných štátov, obzvlášť mocností, je vždy hrozbou pre iné, ak neexistuje nadradená autorita, ktorá by ich ochránila.⁴¹

Pri porovnaní systémov z hľadiska interdependencie a integrácie používame pojem „vzájomná závislosť“ v súvislosti s prvkami vo vnútri štátov. Dôvodom je, že prvky sa môžu pokojne špecializovať na určitú činnosť, bez nutnosti sústrediť sa na zachovanie svojej bezpečnosti. V anarchickom systéme prebieha integrácia tak, že štáty si prirodzene zachovávajú mieru nezávislosti a vykonávajú rovnaké funkcie, no líšia sa svojimi schopnosťami. Preto sa medzi nimi vyvinula napríklad deľba práce akou je napríklad „offshoring“. Ich spolupráca je ale obmedzená, pretože čím viac sa štáty špecializujú, tým viac sa musia spoliehať na dodávky produktov, ktoré si nevedia vyrobiť samé. Aj napriek tomu, že ich špecializácia by v plnej miere výrazne zvýšila blahobyť všetkých, záujem

⁴⁰ Waltz, K.: Theory of international politics, 1979, s. 97 – 99.

⁴¹ Ibid, s. 126.

štátov je v prvom rade zachovať si autonómiu.⁴² Toto je ďalší z bodov, v ktorom sa rozchádzajú idealistická a realistická teória medzinárodných vzťahov.

Na záver tejto časti budem citovať Waltzove zhrnutie porovnania systému z medzinárodnej a národnej úrovni, ktoré nám potvrdí poznatky získané z tejto kapitoly. Charakterizuje ich nasledovne: „Národná politika je oblasť autority, administratívy a práva. Medzinárodná politika je oblasť moci, boja a vzájomných dohôd. Národná oblasť je hierarchická, vertikálna, centralizovaná, heterogénna, riadená a neprirodzená; medzinárodná oblasť je anarchická, horizontálna, decentralizovaná, homogénna, neriadená a vzájomne prispôsobivá.“⁴³

2.3. Vestfálsky systém podľa H. Bulla

Posledný interpretačný prúd v rámci teórie medzinárodných vzťahov, ktorým sa budeme v našej práci zaoberať, je anglická škola. Spája sa so sedemdesiatymi rokmi minulého storočia a britskými autormi. Jedným z najvýznamnejších predstaviteľov bol Hedley Bull. Vychádza z realizmu a vo svojej teórii zanechal aj mnoho jeho črt.⁴⁴ Tak ako Morgenthau aj Bull tvrdí, že medzi štátmi prirodzene vzniká kontakt, čo môže zapríčiniť konflikt, ktorý sa štáty snažia vyriešiť a dosiahnuť tak rovnováhu moci. A tak isto podporuje tvrdenie, že medzi nimi prebieha neustály boj o moc. Základný prvok v jeho teórii zohrávajú taktiež štáty. Okrem predpokladu, že disponujú svojou vládou, musia byť suverénne.⁴⁵

Bull rozoznáva dva druhy suverenity. Vnútorňa suverenita je tá, ktorú štát vykonáva na vlastnom území a nad občanmi žijúcimi na tomto území. Za vonkajšiu suverenitu považuje nezávislosť jednotlivých štátov v systéme a nepodriadenie sa jedného štátu zvrchovanosti iného štátu. Medzinárodný systém je tvorený z dvoch a viacerých suverénnych štátov, ktoré musia spĺňať dve podmienky, aby medzi sebou systém utvorili. Po prvé, štáty musia prichádzať do pravidelného vzájomného kontaktu. Po druhé, ich rozhodovanie musí byť podmienené existenciou iných štátov. Ovplyvňujú sa navzájom či už priamo alebo nepriamo. V prípade, ak spolupracujú na rovnakom ciele alebo naopak

⁴² Waltz, K.: Theory of international politics, 1979, s. 106-107.

⁴³ Ibid, s. 113

⁴⁴ Burchill, S., Donnelly, J., Linklater, A., Devetak, R., Reus-Smit, CH., True, J., Paterson, M.: Theories of international relations, 2005, str. 84 Burchill: International relations „Anglická škola je založená na tvrdení, že medzinárodný systém je zložený zo suverénnych štátov, ktoré vytvárajú spoločnosť, tá je anarchická a štáty sa v nej nemusia podriať nijakej nadriadenej autorite.“

⁴⁵ Bull, H.: The anarchical society, 2002, s. 8-13.

spolu súperia, hovoríme o priamom vplyve. Ak ale ide o dôsledky, ktoré vyplývajú pre štát zo vzťahu iných dvoch štátov alebo ak správanie jedného štátu ovplyvnilo celý systém, jedná sa o nepriamy vplyv.⁴⁶

Vo svojom diele Bull pracuje s pojmom „medzinárodnej spoločnosti“. Ide podľa neho o ďalší dôležitý stupeň medzinárodného systému, v ktorom sú vzťahy medzi nimi rozvinuté na vyššej úrovni: je to „skupina štátov, ktorá zdieľa spoločné záujmy a hodnoty, pričom táto skupina vytvára inštitúcie, kde platia určité pravidlá, ktoré štáty dodržiavajú“.⁴⁷ Príklad takejto inštitúcie môže byť medzinárodná organizácia spojených národov (OSN). Spoločným cieľom členov tejto organizácie je udržiavať mier, rozvíjať vzájomné priateľské vzťahy a znižovať mieru chudoby. Aby štáty mohli byť členom takejto organizácie, musia sa správať podľa istých všeobecne zadaných pravidiel, akými sú napríklad mierové urovnávanie sporov, dodržiavanie medzinárodných zmlúv atď. O medzinárodnej spoločnosti sa Bull zmieňuje aj v definícii medzinárodného usporiadania: „je to model medzinárodnej činnosti, ktorý podporuje tie ciele medzinárodnej spoločnosti, ktoré sú elementárne, primárne alebo univerzálne“.⁴⁸

Za základný cieľ považuje bazálne zachovanie medzinárodného systému. Druhým cieľom je zachovanie vonkajšej suverenity štátov, ktoré veria, že uznanie ich nezávislosti inými štátmi dosiahnu pripojením sa k medzinárodnej spoločnosti. Tretím cieľom je udržanie mieru a zabránenie vojnovým konfliktom. Ďalší cieľ úzko súvisí s udržiavaním mieru. Je ním obmedzovanie všetkých nelegitímnych foriem násilia. Štáty rešpektujú fakt, že v medzinárodnom systéme je ich schopnosť využívať násilné formy aktivít obmedzená. Aby spolupráca medzi štátmi fungovala, je potrebné dodržiavanie spoločných pravidiel, teda nasledovanie ďalšieho cieľu a to dodržiavania sľubov. Inými dôležitými cieľmi sú podľa Bulla aj stabilita vlastníctva a majetku.⁴⁹

Medzinárodná spoločnosť bola prítomná v medzinárodnom prostredí už od počiatkov dejín medzinárodných vzťahov, aj keď nemusela byť vždy formálne rozlíšená alebo explicitná. Veľa štátov alebo mocností dodržiavalo základné ciele a pravidlá, nevyhnutné pre zachovávanie medzinárodného systému. Štáty vzájomne rešpektovali svoju suverenitu, zamedzovali použitie násilia a dodržiavali dohody, ale aj často pristupovali do rôznych inštitúcií. Bol to napríklad inštitút medzinárodného práva, diplomacie a rôznych spolkov a aliancií ako akýchsi protoforiem medzinárodných organizácií. Medzinárodná

⁴⁶ Bull, H.: The anarchical society, 2002, s. 8-13.

⁴⁷ Ibid.

⁴⁸ Ibid, s. 16 -19.

⁴⁹ Ibid.

spoločnosť dokonca existovala aj počas vojen. Aj vo vojnových obdobiach dodržiavali spojenci medzi sebou základné pravidlá a rešpektovali neutralitu iných štátov. Prvky medzinárodnej spoločnosti môžeme badať dokonca aj medzi protivníkmi, ako tomu bolo napríklad počas studenej vojny. USA a Rusko neprerušili diplomatické vzťahy a naďalej uznávali jeden druhého ako suverénny štát.⁵⁰

2.3.1. Koncept rovnováhy moci

Príklad studenej vojny môžeme využiť aj pri vysvetlení koncepcie vyrovnávania moci. Bull, opäť ako Morgenthau, rozlišuje dva druhy mocenskej rovnováhy. Podľa počtu štátov rozlišuje a) jednoduchú, b) komplexnú mocenskú rovnováhu. V prípade studenej vojny, kde figurovali dva dominantné štátne útvary, išlo o jednoduchú rovnováhu.

Príkladom komplexnej mocenskej rovnováhy je práve obdobie šestnásteho a sedemnásteho storočia, ktoré opisujem v prvej kapitole, kedy proti sebe stálo niekoľko štátnych útvarov so silnými armádami a mocenskými ambíciami.⁵¹

Rovnováha moci môže byť podľa Bulla ďalej všeobecná, v ktorej neexistuje nijaká prevažujúca sila v medzinárodnom systéme ako celku, alebo tiež lokálna, ktorá sa formuje v jednej konkrétnej oblasti systému. Je dôležité pripomenúť, že aj napriek prevahe sily v jednej oblasti systému môže existovať komplexná rovnováha moci. V rámci rovnováhy moci Bull rozlišuje dominantnú a vedľajšiu rovnováhu. Znovu spomením studenú vojnu, počas ktorej hrala dominantnú úlohu rovnováha moci medzi USA a Ruskom. Vedľajšiu rovnováhu vtedy predstavovala napríklad rovnováha na Blízkom východe, kedy sa USA a Rusko snažili vyvažovať vplyv svojho protivníka v regióne jednoducho tak, že ovplyvňovali jednotlivé štátne režimy, aby v nich neprevládali politické strany favorizujúce ich geopolitického protivníka.⁵²

V rámci medzinárodného systému zabezpečujú rovnováhu moci tri funkcie, ktorými sú podľa Bulla:⁵³

⁵⁰ Bull, H.: The anarchical society, 2002, s. 16-19.

⁵¹ Ibid., s. 97-99.

⁵² Ibid.

⁵³ Ibid., s. 102.

- všeobecná rovnováha moci, ktorá chráni medzinárodný systém od jeho podriadenia sa jednej mocnosti
- lokálna rovnováha moci, ktorá chráni nezávislosť štátov v jednotlivých oblastiach pred dominantným postavením jedného z nich
- kombinovaná rovnováha moci, ktorá zabezpečuje podmienky samotnej existencie medzinárodných inštitúcií a medzinárodného právneho poriadku

Podľa Bulla ale koncept rovnováhy moci nezaručuje dlhodobý a stabilný mier. Čo je však dôležité, zabezpečuje existenciu medzinárodného systému. Vysvetľuje to tým, že ak chceme, aby na medzinárodnej úrovni nebola jedna z mocí dominantná a systém bol zachovaný, je na vyváženie mocností v niektorých prípadoch potrebný vojenský konflikt. Okrem vojny je negatívnym dopadom vyvažovania síl mocností aj ohrozenie menších krajín. V minulosti sa často stávalo, že sa mocenská rovnováha udržiavala rozdelením slabších mocností. Obdobie po Vestfálskom mieri je toho jasným dôkazom. Pre zachovanie mocenskej rovnováhy mocnosti neustále a systematicky pohlcovali menšie štáty. Bull uvádza, že medzi rokmi 1648 a 1914 bol zaznamenaný značný pokles počtu suverénnych štátov v Európe. Príkladom je Poľsko, ktoré bolo koncom 18. storočia v sliezskych vojnách rozdelené medzi Rusko, Prusko a Rakúsko. Vojna je tak podľa racionalistov prirodzená a dobre vysvetliteľná súčasť konceptu rovnováhy moci. Potreby dominantných štátov majú prednosť pred podriadenými mocnosťami a všeobecná rovnováha medzi dominantnými mocnosťami je dôležitejšia ako lokálna rovnováha všetkých členov spoločenstva. V situácii, kedy je jeden štát v prevahe nad ostatnými, je jeho náchylnosť porušovať medzinárodné právo prirodzeným prejavom.⁵⁴

⁵⁴ Bull, H.: The anarchical society, 2002, s. 102-104.

3. Cieľ práce, metodika práce a metódy skúmania

Hlavným cieľom práce je vymedziť základné atribúty vestfálskeho medzinárodného systému z komplementárneho hľadiska histórie aj teórie. Z hľadiska histórie som sa zamerala na popis tridsaťročnej vojny, ktorá vyústila do podpísania Vestfálskeho mieru, najdôležitejšej udalosti, ktorou sa začínajú dejiny moderných medzinárodných vzťahov. Z hľadiska histórie som sa zamerala na popis základných súčasných teórií vestfálskeho medzinárodného systému.

Obsah práce som rozčlenila na dve hlavné kapitoly. V prvej kapitole popisujem formovanie vestfálskeho systému v období tridsaťročnej vojny. Kapitola je zameraná na históriu a analyzuje najdôležitejšie momenty vojny, ako aj jej aktérov. V druhej kapitole popisujem základné teoretické prístupy k vestfálskemu systému, ktoré sa sformovali v troch školách medzinárodných vzťahov – v realizme, neorealizme a racionalizme. Kapitola je zameraná na politické vedy a analyzuje hlavné pojmy a koncepcie, ktorými odborníci definovali vestfálsky medzinárodný systém.

Metodika práce je vystavaná na štúdiu historickej literatúry o tridsaťročnej vojne a na štúdiu vybranej odbornej literatúry z teórie medzinárodných vzťahov. Literatúru som vyberala podľa témy a čerpala som z odborných časopisov, monografií a učebníc. Používala som primárnu literatúru (Morgenthau, Waltz, Bull) a sekundárnu literatúru (Kissinger, Burchill a i.). Základnými metódami skúmania boli historická a teoretická analýza. Historickú metódu som využila pri písaní prvej kapitoly, teoretickú analýzu som využila pri písaní druhej kapitoly. Využila som aj komparatívny prístup, keď som na záver druhej kapitoly porovnávala jednotlivé teoretické prúdy a ich prístup k skúmaniu problematiky vestfálskeho systému. Zo všeobecných metód som použila metódy syntézy, analýzy, abstrakcie, indukcie a dedukcie, ktoré som využívala hlavne pri procese vlastného spracovávaní obsahu použitej literatúry.

Práca svojim obsahom a zameraním patrí do oblasti spoločenských a humanitných vied, hlavne do všeobecnej histórie a politických vied (politológie). Práca je zameraná na odbor medzinárodné politické vzťahy, na ich dejiny aj teóriu.

Záver

Na záver práce sa pokúsim o záverečné zhrnutie obsahu práce a porovnanie vyššie analyzovaných teoretických prístupov.

Vestfálsky systém vznikol podpísaním mieru po tridsaťročnej vojne. Príčinou konfliktu bola protestantská kritika cirkvi. Od stredoveku sa katolícka cirkev snažila dosiahnuť univerzalizmus – jednotnú spoločnosť, riadenú z jednej časti panovníkom a z druhej pápežom. Protestanti s dogmami katolíckej cirkvi ako napríklad aj s pápežstvom nesúhlasili a preto ju reformovali. Luteránstvo sa v Európe rýchlo rozšírilo a práve Augsburský mier podpísaný v roku 1555, ponúkal možnosť voľby všetkým vládcov štátov Svätej ríše rímskej prijať ako náboženstvo luteránstvo nie len katolícku cirkev. Toto právo im bolo panovníkom ríše (Ferdinandom II. - silne veriacim katolíkom) odobraté a protestanti sa začali búriť. Nezhody medzi protestantmi a katolíkmi vyústili až do vojnového konfliktu v roku 1620. Od jej začiatku ubehlo tridsať rokov, pokiaľ sa zástupcovia Svätej ríše rímskej, Francúzska a Švédska dohodli na usporiadaní mierovej konferencií, uskutočnenej v dvoch mestách vo Vestfálsku. Po vestfálskom mieri spočiatku nebolo jasné ako bude nastavený medzinárodný poriadok, založený na anarchickom systéme bez riadiacej autority. V roku 1651 sa k tejto téme vyjadril filozof Hobbes v diele *Leviathan*: „Poriadok medzi jednotlivými štátmi nebude vynucovaný nijakou nadriadenou autoritou a každý štát bude rovnako môcť využiť silu na ochranenie svojej bezpečnosti v systéme.“⁵⁵

Po podpísaní vestfálskeho mieru vznikol medzinárodný systém štátov, ktorý bol najskôr zložený len zo signatárov mieru a postupne sa k nemu pridávali iné štáty. Ako systém ho označujeme, pretože je to zoskupenie rovnocenných štátov s rovnakým záujmom, ktoré dodržiavajúce určité pravidlá. V tomto novovzniknutom systéme štátov, nejestvovala autorita vynucujúca poriadok, štáty v ňom boli rovnoprávne. Hoci definíciu štátnej suverenity nachádzame prvýkrát spomenutú v diele Jeana Bodina z roku 1576,⁵⁶ suverénny štát v tej forme, akú poznáme dnes, nevznikol po podpísaní Vestfálskeho mieru. Vyvíjala sa dlhé časové obdobie. Dôvodov zrodu suverénneho štátu v Európe bolo niekoľko, prispeli k nemu hlavne slabá vládnuca štruktúra vo Svätej ríše rímskej a pluralitná vláda panovníka spolu s pápežom. Základ, ktorý Vestfálsky mier položil pre vývoj moderného suverénneho štátu, bol centralizovaný politický systém, v ktorom sa stal

⁵⁵ Hobbes, T.: *Leviathan*, 1998, s. 111.

⁵⁶ Bodin, J.: *Six books of the Commonwealth*, 1576, s. 84.

panovník najväčšou autoritou a panoval relatívne kultúrne zjednotenému obyvateľstvu. To v dnešnej dobe zaradujeme k vnútornej suverenite. A takisto skutočnosť, že sa stal z právneho hľadiska rovným v porovnaní s ostatnými štátmi v systéme, čo zase považujeme za prejav vonkajšej suverenity.⁵⁷

Vestfálsky mier sa napriek vyššie uvedeným skutočnostiam považuje za jednu z najvýznamnejších tém v rámci štúdia medzinárodných vzťahoch. Gross o vestfálskom mieri píše ako o prvom pokuse vytvorenia jednotného medzinárodného systému, ktorý zmenil starý svet na nový.⁵⁸ Morgenthau vo svojom diele „Politics among Nations“ zastáva rovnaký názor a teóriu medzinárodného systému aj podrobne popísal. Jeho teórii a teóriám Walza a Bulla som sa hlbšie venovala v druhej kapitole.

Podľa všetkých troch autorov je vestfálsky medzinárodný systém definovaný snahou udržiavať mocenskú rovnováhu všetkých štátnych útvarov v spoločenstve. Tie vystupujú ako suverénny aktéri, čo znamená, že každý má svoje vlastné strategické záujmy, ktoré si chce v rámci spoločenstva nárokovať a uplatňovať. Z týchto jedinečných potrieb vzniká mnoho problémov medzi členmi spoločenstva, čo ústi do jeho anarchického stavu. Vestfálsky medzinárodný systém je charakterizovaný neustálymi konfliktmi a snahami riešiť tieto konflikty vojenskou, alebo diplomatickou cestou. Všetky tri teoretické prúdy spája tiež pohľad na národný suverénny štát ako základ medzinárodného spoločenstva, čím sa napríklad odlišujú od liberálnych alebo marxistických prúdov, ktoré si dokážu predstaviť medzinárodné spoločenstvo aj bez existencie štátnych aktérov. Rozdiel medzi týmito teóriami môže byť tiež v tom, že zatiaľ čo realizmus, neorealizmus a racionalizmus považujú existenciu hierarchického usporiadania medzinárodného systému za problematickú a ťažko realizovateľnú, liberalisti a marxisti zdôrazňujú práve tento aspekt, teda silné a centralizované riadenie medzinárodného spoločenstva. Liberalisti a marxisti sú tak viac zaťažení ideológiou, racionalisti a realisti sa usilujú popísať veci tak, ako sa majú v praxi.

Teraz ešte v stručnosti popíšem, v čom sa tri vyššie analyzované prúdy odlišujú. Realisti na čele s Morgenthauom chápali vestfálsky medzinárodný systém pesimisticky, ako Hobbes chápal prirodzený stav ľudí – v spoločenstve vládne anarchia, vojna všetkých proti všetkým všetkými možnými prostriedkami. Rozhodujúcimi faktormi sú sila a boj, ktoré ústia do vyvažovania a vyrovnávania síl jednotlivých aktérov. Neorealisti na čele s

⁵⁷ Krejčí, O.: Medzinárodní politika, 2014, s. 233.

⁵⁸ Gross, L.: The Peace of Westphalia, 1648-1948, The American Journal of International Law, vol. 42, no. 1, 1948, s. 20.

Waltzom zastávajú v podstate rovnaké stanovisko, avšak do skúmanej problematiky vnášajú viac analytický, menej psychologizujúci pohľad. Líšia sa skôr v metodológii. Vestfálsky medzinárodný systém rozlíšia na jednotky, štruktúru a distribúciu ich schopností. Zamerajú sa na vzťahy medzi jednotlivými zložkami systému. Racionalisti sa po obsahovej stránke tiež zhodujú s realistami a neorealistami. Sú ale menej pesimistickí a vo vestfálskom systéme medzinárodných vzťahov sa snažia identifikovať racionálne prvky. Nezdôrazňujú vojnu, násilie a medzinárodnú bezpečnosť, ale skôr spôsoby, akými sú tieto prostriedky a ciele realizované jednotlivými aktérmi. Štáty pre nich nepredstavujú behavioristicky chápané prvky, ani abstraktné jednotky s funkciami, ale racionálnych aktérov. Racionalisti sa zaujímajú o medzinárodné inštitúcie, na dialóg a diplomaciu ako spôsoby, ktorými sa štáty snažia vyriešiť svoje problémy a konflikty.

Pre všetky uvedené školy je vestfálsky medzinárodný systém dôležitou súčasťou súčasných medzinárodných vzťahov. Aj keď sa dnes stále častejšie hovorí aj o post-vestfálskom medzinárodnom systéme, otázky národnej suverenity, bezpečnosti a záujmu predstavujú stále aktuálne témy v diskusiách o medzinárodných vzťahoch.

Zoznam použitej literatúry

Knižné zdroje

BODIN, J.: On Sovereignty: Six Books of the Commonwealth, Seven Treasures publications, 2009, ISNB 1438288700

BULL, H.: The anarchical society: A study of order in world politics. Third edition. Palgrave, 2002, ISNB 0333985869

BURCHILL, S. a kolektív: Theories of International Relations. Third edition. Palgrave, 2005, ISNB 9781403948656

HOBBS, T.: Leviathan. Oxford University Press, 1998, ISNB 9780192834980

KISSINGER, H.: Umění diplomacie. Prostor, 1999, ISBN 8072600257

KISSINGER, H.: Uspořádání světa. Prostor, 2016, ISBN 9788072603350

KREJČÍ, O.: Mezinárodní politika. Ekopress, 2007, ISBN 8086929217

MINGST, K. A.: Essential readings in world politics. New York: Norton, 2001, ISBN 0393976971

MORGENTHAU, H.: Politics Among Nations The Struggle For Power And Peace. New York: Alfred A. Knopf, 1949, Bez ISBN

SMITH, M.G.: Corporations and Society. Routledge, 2007, ISBN 9780202309484

STRAKA, J. a kolektív: Medzinárodné vzťahy. Heuréka, 2013, ISBN 9788089122882

WALTZ, K. N.: Theory of international politics. Addison – Wesley Publishing Company, 1979, ISBN 0201083493

Internetové zdroje

BEWES, W. A.: Gathered Notes on the Peace of Westphalia of 1648. Transactions of the Grotius Society, vol. 19, 1933, s. 61–73. Dostupné na internete: JSTOR, www.jstor.org/stable/742907

BLACK, J.: The Thirty Years' War. Teaching History, no. 63, 1991, s. 44–46. Dostupné na internete: JSTOR, www.jstor.org/stable/43259815

GROSS, L.: The Peace of Westphalia, 1648-1948. The American Journal of International Law, vol. 42, no. 1, 1948, s. 20–41. Dostupné na internete: JSTOR, www.jstor.org/stable/2193560

GUTMANN, M. P.: The Origins of the Thirty Years' War. The Journal of Interdisciplinary History, vol. 18, no. 4, 1988, s. 749–770. Dostupné na internete: JSTOR, www.jstor.org/stable/204823

KRASNER, S. D.: Compromising Westphalia. International Security, vol. 20, no. 3, 1995, s. 115–151. Dostupné na internete: JSTOR, www.jstor.org/stable/2539141

PHILPOTT, D.: The Religious Roots of Modern International Relations. World Politics, vol. 52, no. 2, 2000, s. 206–245. Dostupné na internete: JSTOR, www.jstor.org/stable/25054109

MCMILLAN SALMON, J.: The Thirty Years' War, The European war in Germany, 1635–45. Dostupné na internete: <https://www.britannica.com/topic/history-of-Europe/The-European-war-in-Germany-1635-45> [navštívené dňa 8. 2. 2020]

TATHAM: The father of modern warfare & the military revolution. Dostupné na internete: <https://daliennation.wordpress.com/2014/02/24/the-father-of-modern-warfare-the-military-revolution/> [navštívené dňa 10. 3. 2020]

HISTORY: The Thirty Years' War. Dostupné na internete:
<https://www.history.com/topics/reformation/thirty-years-war> war [navštívené dňa 10. 3. 2020]

HISTORYEXTRA: Europe's apocalypse: The Thirty Years' War. Dostupné na internete:
<https://www.historyextra.com/period/stuart/europes-apocalypse-the-thirty-years-war/>
[navštívené dňa 11. 3. 2020]